(hakikatin sesi) adlı bir dergi çıkardı. 1897'de Kardinal Perraud başkanlığında Fransa'daki Paray-le-Monial'de toplanan Evharistiya Kongresi'nde Doğu Katolikleri'ni temsil etmek üzere, Urmiye ve Selmas Doğu-Keldânî (Uniate Chaldean) başpiskoposlukları tarafından delege seçildi. 1898'de tekrar İran'a dönerek Urmiye'ye yaklaşık bir mil uzaklıkta bulunan kendi köyü Digala'da parasız bir okul açtı. Bir yıl sonra Doğu Kilisesi başpiskoposu Hudabaş ile Lazarist pederler arasındaki ihtilâfın büyümesi üzerine, Selmas piskoposluk bölgesinin idaresini ele almak için oraya gönderildi. Oradakileri Katolik, Anglikan ve Amerikan misyonlarının Süryânî-Keldânî cemaatine karşı tehlikeli tutumları konusunda uyardı. Mevcut misyonlara 1899'da Rus misyonu da eklenmişti. Amerikan, Fransız, Anglikan, Alman ve Rus misyonlarının takriben yüz bin civarındaki Süryânî-Keldânî'yi Nestûrîlik'ten koparıp kendi kiliselerine katma faaliyetlerinin doğurduğu huzursuzluk yanında, Hıristiyanlığın Tanrı'nın gerçek dini olup olmadığı şüphesi, David Benjamin'i Hıristiyan kutsal kitaplarını orijinal metinlerinden okuyup karşılaştırmaya sevketti. 1900 yılında, Urmiye Doğu Kilisesi başpiskoposluğuna gönderdiği resmî istifa dilekçesiyle papazlık görevinden ayrıldı. Kilise otoritelerinin, bu karardan vazgeçmesi için yaptıkları bütün teşebbüsler sonuçsuz kaldı. Tebriz'de, Belçikalılar'ın yönetimindeki İran Posta ve Gümrük İdaresi'nde birkaç ay müfettişlik yaptıktan sonra Veliaht Prens Muhammed Ali Mirza'nın hizmetine öğretmen ve mütercim olarak alındı. 1903'te İngiltere'ye giderek Unitarian (Hıristiyanlık içinde teslisi reddeden mezhep) cemaatine katıldı. Bir yıl sonra İngiliz ve Ecnebî Unitarianlar Birliği (British and Foreign Unitarian Association) tarafından, kendi ülkesinin halkını eğitmek ve aydınlatmak için gönderildiği İran'a giderken İstanbul'a uğradı. Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi ve diğer âlimlerle yaptığı görüşmeler sonunda müslüman oldu ve Abdülahad Dâvûd adını aldı.

19 Eylül 1905'te Dârüşşafaka muallim ve mubassırlığına tayin edildi; ancak 14 Ekim 1906'da bu görevinden ayrıldı. Bir ara Maarif Teftiş Encümeni'nde de bulundu. 16 Mayıs 1914'te Fetvahâne Mektûbî Kalemi'ne girdi. Aynı yılın 30 Ağustosundan itibaren *Cerîde-i İlmiyye* mecmuasının yazı işleri memurluğuna tayin edildi. İstanbul'daki hayatı büyük sıkıntılar içinde geçen Abdülahad Dâvûd, Aralık 1914'te hem Dârüşşafaka'dan hem de *Cerîde-i İlmiyye*'den ayrılarak Amerika'daki evli kızının yanına gitmeye mecbur kaldı. Din değiştirip müslüman olduğu için çevresindeki hıristiyanlar ve akrabaları tarafından hoş karşılanmayan, öz kızı tarafından da kendisine gereken ilgi gösterilmeyen Abdülahad Dâvûd, yaşlılar yurduna sığınmış ve orada vefat etmiştir. Ölüm tarihi kesin olarak tesbit edilememişse de 1926-1930 yılları arasında *Islamic Review*'de neşredilen bazı makaleleri dikkate alınacak olursa, 30'lu yıllarda hayatta olduğu söylenebilir.

İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Farsça bilen Abdülahad Dâvûd, müslüman olduktan sonra yazdığı eserlerden ***İncil ve Salîb****'de (İstanbul 1329) Hıristiyanlık'tan ayrılmasının sebeplerini açıklarken, araştırmaları sonunda, Hz. Îsâ'nın çarmıha gerildiği ve daha sonra ölüler arasından kıyam ettiği şeklindeki telakkinin sadece bir masal olduğu, ayrıca dört İncil'in Îsâ'nın eseri olmadığı gibi onun zamanında da yazılmadığı, havârilerin ölümlerinden uzun zaman sonra meydana getirildiği, günümüze de tahrif edilmiş olarak ulaştığı kanaatini belirttikten sonra, "Hz. Muhammed (a.s.) efendimizin bir hak nebiyyullah olduğuna bütün vicdanımla kail ve mu'terif olmağa mecbur oldum" diyerek samimi bir itirafta bulunmuştur (s. 12-13). Diğer eseri *Esrâr-ı İseviyye*'de (İstanbul 1332), bir hıristiyan misyonerin müslüman oluşunu anlatırken, misyonerlerin iç yüzlerini sergilemekte ve onların inançlarını inceleyerek faaliyet gösterdikleri ülkeler üzerindeki olumsuz tesirlerini ve zararlarını ortaya koymaktadır. Bu eser M. Şevket Eygi tarafından sadeleştirilerek bazı ilâvelerle birlikte *İslâmiyet'in Zaferi* adıyla yayımlanmıştır (3. baskı, İstanbul 1975). Çeşitli zamanlarda yayımlanan makaleleri *Muhammad in the Bible* adı altında tek kitap halinde neşredilmiştir (Doha 1400/1980). Bu kitabı Nusret Çam, *Tevrat ve İncil'e Göre Hz. Muhammed (a.s.)* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (İzmir 1988).

Abdülahad Dâvûd

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülahad Dâvûd, *İncîl ve Salîb*, İstanbul 1329; a.mlf., *Esrâr-ı İseviyye*, İstanbul 1332; a.mlf., *Muhammad in the Bible*, Doha 1980, s. 7-10; Abdurrahim Zapsu, *Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1955, I, 60, 64; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları* (doçentlik tezi, 1979), AÜ İlâhiyat Fak., s. 92; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul 1980, I, 54.

Ö. Faruk Harman

ABDÜLAHAD NÛRİ

(ö. 1061/1651)

Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden, mutasavvıf ve şair.

1003 (1594) veya 1013 (1604) yılında Sivas'ta doğdu. Babası Kadı Muslihuddin Mustafa Safâyî Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin kardeşi olan Sivas müftüsü Ebü'l-Berekât İsmâil Efendi'nin oğludur. Annesi ise Şemseddin Sivâsî'nin büyük kardeşi Muharrem Efendi'nin kızı Safâ Hatun'dur. Küçük yaşta babasını kaybedince dayısı Abdülmecid Sivâsî tarafından yetiştirildi. Abdülmecid, devrin padişahı III. Mehmed tarafından saraya davet edilince onunla birlikte İstanbul'a geldi. Burada bir yandan tahsiline devam ederken diğer yandan da dayısının yanında **sülûk***ünü tamamladı. Birbiri ardından kırk **erbaîn*** çıkardığı ve 1600 gün sürekli halvet ve itikâfta kaldığı rivayet edilen Abdülahad Nûri, **hilâfet*** aldıktan sonra irşadda bulunmak ve tarikatı yaymak üzere dayısı tarafından Midilli'ye gönderildi. Ancak bu sırada Şeyhülislâm Esad Efendi, kendisini Mehmed Ağa Tekkesi şeyhliğine tayin edince, 1620 tarihinde İstanbul'a döndü. 1631'de Fatih, 1641'de Beyazıt, ardından da Ayasofya camilerinde vaaz etmek üzere kürsü şeyhliğine tayin edildi. Sultan Ahmed Camii'nin açılış merasiminde bulundu. Safer 1061'de (1651) vefat etti. Eyüp Nişancası'nda Abdülmecid Sivâsî'nin türbesi karşısına defnedildi.

Tomar'da bildirildiğine göre Sivâsiyye tarikatı, devrinin önde gelen mutasavvıf ve âlimleri arasında yer alan Abdülahad Nûri'ye nisbet edilmektedir. O ayrıca tasavvufî şiirler ve ilâhiler yazmış, çoğu risâle hacminde, dinî-tasavvufî muhtevalı Arapça birçok eser kaleme almıştır. Mürettep divanının İstanbul kütüphanelerinde çeşitli nüshaları vardır (meselâ bk. İÜ Ktp., TY, nr. 1350; Selim Ağa Ktp., Hüdâyî, nr. 1875/21). *Sefînetü'l-evliyâ'* ve *Osmanlı Müellifleri*'nde otuza yakın eserinden bahsedilmektedir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Riyâżü'l-eẕkâr; Mevʿiẓatü'l-ḥasene; Mirʾâtü'l-vücûd ve mirḳātü'ş-şühûd fi'l-merâtibi'l-külliyye ve'l-ḥażerât* (Abdülganî en-Nablûsî tarafından *Risâle-i Ḥażerât-ı Ḫams* adıyla şerhedilmiştir); *Risâle fî cevâzi devrâni's-sûfiyye; Risâletü's-semâiyyeti'n-Nûriyye; Reddü âsâri'l-mütemerridîn.* Son üç eser Türkçe'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nazmî, *Hediyyetü'l-ihvân*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 495, vr. 147ᵃ; Abdülahad Nûri *Silsilenâme*, Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah, nr. 172, vr. 86ᵃ; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 358-370; *Sicill-i Osmânî*, III, 204; *Osmanlı Müellifleri*, I, 121-122; Sâdık Vicdânî, *Tomar-Halvetiyye*, s. 116-117; S. Nüzhet Ergun, *Antoloji*, İstanbul 1942, I, 55, 87, 103, 107; *TYDK*, III, 345.

ABDULLAH UÇMAN

ABDÜLAHAD NÛRÎ TEKKESİ

(bk. SİVÂSÎ TEKKESİ).

ABDÜLALÎ EFENDİ

XVI. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Türk bestekârı.

Hayatı hakkında bilgi yoktur. El yazması güfte mecmualarında rastlanan eserleri, "şeyh" ve "hâce-i sânî" unvanlarıyla kaydedilmiştir. Bunlardan, kendisinin bir tarikat şeyhi olduğu ve Türk mûsikisinde "hâce" unvanı ile tanınan Abdülkādir Merâgî'ye nisbetle de "ikinci üstat" kabul edildiği anlaşılmaktadır. Eserlerinin bir kısmının unutulduğu, bir kısmının da Abdülkādir Merâgî'ye mal edildiği söylenmektedir. "Hâce-i sânî" olarak vasıflandırılması, bestekârlıktaki kudretini göstermeye yeterlidir. Eserlerinden ancak dört tanesinin notası zamanımıza ulaşabilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 257-260, 262; III, 146-149; IV, 2, 239-240; T. Kip, *TSM Sözlü Eserler Repertuvarı*, s. 52, 203, 227; T. Yılmaz Öztuna, "Abd-ül-Âlî", *İTA*, II, 371-372.

NURİ ÖZCAN

ABDÜLAZİZ

(عبدالعزيز)

(1830-1876)

Osmanlı padişahı (1861-1876).

II. Mahmud'un oğlu ve Abdülmecid'in kardeşi olup annesi Pertevniyal Vâlide Sultan'dır. 7/8 Şubat 1830 gecesi doğdu. Kardeşi Abdülmecid'in saltanatı süresince oldukça serbest bir hayat yaşadı ve itinalı bir eğitim gördü. Akşehirli Hasan Fehmi Efendi'den Arap dili ve edebiyatı ile şer'î ilimleri tahsil etti. Neyzen ve bestekâr Yûsuf Paşa'dan mûsiki dersleri aldı. Aynı zamanda sporla da ilgilendi ve Kurbağalıdere'deki köşkünde ava gitmek, güreşmek, yüzmek ve cirit atmak gibi faaliyetlerle meşgul oldu. Kardeşinin aksine içki ve sefahatten hoşlanmayan ve sade bir hayat yaşayan Abdülaziz, veliahtlığındaki bu mazbut haliyle halkın sevgisini kazandı. Güçlü, sağlıklı ve gösterişli yapısı, halkın kendisine duyduğu güveni arttırıyordu. Abdülmecid'in taklitçiliğe varan aşırı yenilik düşkünlüğünden huzursuz olanlar, onu müstakbel bir Yavuz gibi görmekte ve saltanata geçmesini beklemekte idiler. Abdülmecid'in son yıllardaki sefahatinden ve israfından memnun olmayan yenilik taraftarları bile Abdülaziz'in, kardeşinin ölümü üzerine 25 Haziran 1861'de tahta çıkışını memnuniyetle karşıladılar. Avrupa âdetlerinden hoşlanmayan Abdülaziz'e, Avrupa taklitçiliğinden uzak duracak ve imparatorluğu kurtaracak yegâne kişi gözüyle bakılıyordu.

Sultan Abdülaziz

Abdülaziz'in tahta çıktığı günlerde Osmanlı Devleti'nin durumu son derece karışıktı. Malî buhran son haddine varmış, Karadağ isyanı savaşa dönüşecek bir hal almıştı. Hersek eyaleti de büyük bir karışıklık içindeydi. Avrupa devletleri bunları bahane ederek müdahalelerini arttırıyor ve aracılık teklifinde bulunuyorlardı. Abdülaziz'in Tanzimat'tan vazgeçmesinden endişe eden büyük devletler daha da ileri gitmek eğiliminde idiler. Abdülaziz, tahta çıktıktan birkaç gün sonra bu endişeleri gidermek için bir ferman neşretti. Sadrazama hitaben yazılan bu ferman Bâbıâli'de törenle okundu. Padişah, fermanında, Tanzimat'a devam etmek istediğini ve buna bir delil olmak üzere eski hükümeti aynen iş başında bıraktığını bildiriyor, bilhassa devletin malî itibarının iadesi, ırk ve mezhep farkı gözetilmeksizin bütün tebaanın adlî eşitlikten faydalanması gereğini dile getiriyordu. Bu ferman, Batılı büyük devletlerin Tanzimat konusundaki endişelerini kısmen de olsa ortadan kaldırdı.

Karşılaşılan en büyük güçlük malî sıkıntı olduğu için, Abdülaziz hükümetten, önce bu konunun ele alınmasını istedi. Kendisi de aynı gaye ile ilk zamanlarında tahsisatının ve saray masraflarının azaltılmasına razı oldu. Tek hanımla yetineceğini, harem kurmayacağını da vaad etti. Bu vaadlerine uyarak sarayda bol maaş alan gereksiz memurları uzaklaştırdı. Altın, gümüş ve diğer kıymetli eşyanın sarayda kullanılmasını yasakladı. Hassa hazinesinin gelirinden üçte birini devlet hazinesine bırakacağını ilân etti. Siyasî mahkûmlar için genel af çıkardı. Rüşvet ve irtikâp işine karışanları cezalandırdı. Nezâretlerde ve özellikle Serasker Kapısı'ndaki memurlarda da azaltmaya gitti. Alınan bu tedbirlerle devletin malî durumu biraz düzeldi.

Abdülaziz, Fuad Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirdiği Yûsuf Kâmil Paşa'nın teşvikiyle 3 Nisan 1863 tarihinde